

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Проаналізовано сучасний стан діяльності підприємств легкої промисловості, виявлені найбільш характерні тенденції для підприємств даної галузі. Розглянуто роль і значення маркетингу як невід'ємної складової формування конкурентного потенціалу підприємств галузі

Постановка проблеми. Однією з необхідних складових розвитку економіки України є її легка промисловість. Протягом багатьох років питання активізації легкої промисловості, яка залишається збитковою, є актуальним чинником розвитку соціально-економічного забезпечення країни. Отже, дослідження основних факторів, які впливають на формування та підвищення конкурентного потенціалу підприємств легкої промисловості, визначення шляхів покращання їх конкурентної позиції є актуальним та своєчасним, так, як сприятиме виходу галузі з кризи, підвищенню її конкурентоспроможності на внутрішньому та світовому ринках. Тому аналіз динаміки розвитку підприємств легкої промисловості України є надзвичайно актуальним питанням для оцінювання їх конкурентного потенціалу.

Стан вивчення проблеми. Легка промисловість тісно пов'язана з багатьма суміжними галузями промисловості та обслуговує весь господарчий комплекс, сприяє розвитку сільського господарства, хімічної та машинобудівної промисловості і тим самим підвищує економічну і стратегічну безпеку держави. Тому в нових геополітичних умовах розвинені країни приділяють особливу увагу розвитку цієї галузі, розглядають її як пріоритетну й надають їй істотну державну підтримку. Успішне функціонування підприємств легкої промисловості на сучасному етапі розвитку економіки України безпосередньо залежить від здійснення ними виробничо-комерційної діяльності, яка максимально використовує умови, створені зовнішнім середовищем, та можливості, що створюються завдяки внутрішнім ресурсам підприємств. Врахуванню зазначених факторів має сприяти використання підприємствами такого універсального ринкового інструменту як маркетинг. Однак переважна більшість підприємств легкої промисловості або не в повній мірі, або взагалі не використовують маркетинговий інструментарій, що загострює проблему пошуку товаровиробниками шляхів виживання і розвитку. Тому, відслідковування динаміки розвитку підприємств легкої промисловості України має здійснюватися на постійній основі, що стане базисом для визначення основних складових його конкурентного потенціалу.

Мета дослідження полягає в дослідженні динаміки сучасного стану підприємств легкої промисловості України на підставі аналізування та узагальнення статистичних даних та досвіду діяльності галузі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та практичні дослідження діяльності підприємств легкої промисловості, а також напрями підвищення ефективності їх функціонування висвітлювали

Таблиця 1. Темпи розвитку легкої промисловості, у % (до попереднього року)

Показники:	2001	2003	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Легка промисловість, в т.ч:	113,8	104,0	100,3	98,1	97,4	89,4	74,2	108,9
Текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра та виробів з хутра	114,7	102,9	102,6	95,2	97,0	88,2	72,0	109,5
текстильне виробництво	111,5	108,6	108,7	97,8	112,4	92,1	72,6	109,8
виробництво одягу, виробництво хутра та виробів з хутра	116,3	101,0	100,2	94,1	89,7	85,8	71,6	103,2
виробництво шкіри, виробів зі шкіри, взуття	110,3	107,5	91,9	110,3	99,4	95,8	84,1	106,6

розглядаючи показники роботи легкої промисловості України в цілому, слід зазначити, що, за офіційними даними Держкомстату України [15, с. 109], протягом 2001-2010 років легка промисловість працювала знижуючи темпи виробництва, але дані за останній 2010 рік дають надію на зцілення галузі. Дані

у свої працях такі вітчизняні економісти, як: О. Бородиня, А. Гречан, В. Гринчуцький, Ю. Гончаров, А. Заїнчковський, Ю. Звягінцев, О. Євсейцева, С. Ковальчук, О. Лабурица, О. Луговський, О. Малиш, О. Наумов, Г. Савіна, І. Тарасенко, Ю. Черній та інші, однак окремі питання, пов'язані з діяльністю підприємств легкої промисловості за умови економічної кризи залишаються недостатньо розкритими [1-17].

Викладення основного матеріалу. Легка промисловість є однією з провідних галузей народного господарства в Україні, що включає підприємства швейної, текстильної, шкіряно-взуттєвої та хутряної підгалузей. Галузь розвивалась впродовж багатьох століть. В Україні були створені всі умови для ефективної роботи галузі і забезпечення населення одягом та взуттям.

Підприємства легкої промисловості розміщені в усіх областях України, зокрема в регіонах концентрації населення або пунктах надходження сировини. У легкій промисловості найбільшою підгалуззю є текстильна, до якої належить первинна обробка текстильної сировини, потім бавовняна, льняна, вовняна, шовкова, нетканих матеріалів, текстильно-галантерейна, трикотажна підгалузі.

Підприємства легкої промисловості постійно забезпечують істотний рівень виробництва ВВП та працевлаштування населення. На початку 90-х років галузь мала 25 підгалузей і понад 700 тис. робочих місць. У 1990 р. населення України майже повністю забезпечувалось продукцією цієї галузі за рахунок власного виробництва. Але, на жаль, на протязі 20 років розвитку вітчизняної легкої промисловості приділялось небагато уваги. У результаті за роки незалежності частка легкої промисловості в загальному обсязі промислового виробництва знизилася майже в 14 разів: з 10,8% в 1990 році до 0,8% в 2010 р. В галузі втрачено більше 600 тис. робочих місць.

Спроби державного регулювання цієї галузі мали несистемний і фрагментарний характер, і були викликані переважно лобіюванням певних бізнес-груп. На державному рівні досі немає цілісного уявлення щодо стратегічних напрямків розвитку легкої промисловості України й не розроблено комплексної програми підтримки цієї галузі для вирішення її основних проблем.

Аналіз статистичних даних дає можливість простежити певні тенденції розвитку діяльності підприємств легкої промисловості за останні роки. Динаміка темпів розвитку легкої промисловості у 2001-2010 рр. (табл. 1), відображає процеси нестабільності у діяльності галузі.

таблиці 1 демонструють, що найвищі темпи зростання зафіксовані в 2001 (113,8 %) до попереднього року, а найнижчі в 2009 (74,2 %) році.

У галузі спостерігається значний приріст темпів розвитку легкої промисловості України 2009-2010 рр. на 34,7% (5,9 млрд. грн.) в цілому по легкій промисловості, в

т.ч.: текстильне виробництво; виробництво одягу, хутра та виробів з хутра – на 37,5%; виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів – на 22,5%. За експертною оцінкою, загалом за 2010 рік реалізовано продукції галузі на суму 6,5 млрд. грн.

Основні показники діяльності підприємств легкої промисловості у 2007-2010 роках наведено у таблиці 2.

Аналіз показників показує, що найбільший спад рівня виробництва в галузі спостерігався у 2007-2008 рр., що обумовлено впливом глобальної фінансової кризи. Так, 38,5% підприємств легкої промисловості у 2008 році були збитковими, загальна сума збитку склала -598,1 млн. грн. [10].

Потужність легкої промисловості України за роки незалежності зменшилась у десятки разів. Сьогодні вона складається з 17 підгалузей, в яких функціонує біля 10 тисяч підприємств і забезпечує зайнятість менше 100 тис. працівників. Питома вага легкої промисловості в загальному обсязі реалізованої продукції складала у 2010 році лише 0,8% [10, С. 194]. Між тим, ємність внутрішнього ринку товарів легкої промисловості оцінюється на рівні 40 млрд. грн. щорічно [13], серед яких, за офіційними даними, вітчизняні товари складають лише 8,5 млрд. грн.

Таблиця 2. Основні показники діяльності підприємств легкої промисловості у 2007-2010 рр.

Показники	2007	2008	2009	2010
Обсяги реалізації промислової продукції, млн. грн.	7278,3	8346,8	7945,1	8529,7
у % до підсумку	0,9	0,9	0,9	0,8
Інвестиції в основний капітал (у фактичних цінах), млн. грн.	479	440	336	453
у % до загального обсягу у промисловості	0,7	0,6	0,5	0,8
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол. США	144,1	141,5	140,9	139,1
у % до загального обсягу у промисловості	1,1	1,1	1,1	1,0
Основні засоби підприємств (у фактичних цінах, на кінець року), млн. грн.	5519	5918	5741	6483
Вартість введених в дію нових основних засобів на кінець року, млн. грн.	259	345	216	344
Ступінь зносу основних засобів підприємств, %	45,7	44,1	47,4	45,3
Середньооблікова кількість штатних працівників, тис. осіб	120	108	92	97
у % до загальної кількості працівників у промисловості	3,6	3,4	3,2	3,4
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	810	1015	1052	1338
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, млн. грн.	65,9	-526,9	78,1	84,3
Чистий прибуток (збиток), млн. грн.	-4,0	-598,1	-17,0	-9,0
Підприємства, що одержали прибуток, % до загальної кількості	67,3	61,5	63,2	61,6
Підприємства, що одержали збиток, % до загальної кількості	32,7	38,5	36,8	38,4
Рентабельність операційної діяльності підприємств, %	0,7	-1,6	3,4	2,5
Рентабельність всієї діяльності підприємств, %	0	-5,3	-0,2	н/д

У доларовому еквіваленті відбулося збільшення обсягів експорту з 1035,6 млн. дол. США у 2009 р. до 1084,6 млн. дол. США у 2010 р. на 49,0 млн. дол. США (на 4,5%), з них: текстиль та вироби з текстилю на 23,0 млн. дол. США (на 3,1%); взуття, головні убори на 30,3 млн. дол. США (на 17,3%). Вагома частка обсягів експорту здійснюється до країн ЄС.

Збільшення обсягу імпорту відбулося з 1827,6 млн. дол. США у 2009 р. до 2653,3 млн. дол. США у 2010 р. на 825,7 млн. дол. США (на 31,1%), з них: шкіряна і хутряна сировина та вироби з них на 53,2 млн. дол. США (на 29,9%); текстиль та вироби з текстилю на 567,5 млн. дол. США (на 28,5%); взуття, головні убори на 205 млн. дол. США (на 41,7%) [10, с. 260]. Спостерігається постійне перевищення обсягів імпорту над експортом.

Після вступу України до СОТ у легкій промисловості загальмувалося виробництво інноваційних видів продукції [1, С. 231-233], яке зменшилося на 77,33% – з 384 найменувань у 2005 р. до 87 у 2009 р. У текстильному виробництві та виробництві одягу відбулося зменшення відповідно з 234 до 78 (зменшення на 66,77%); у виробництві шкіри та виробів зі шкіри зменшилося відповідно зі 150 у 2005 р. до 9 у 2009 р. (зменшення на 94%), що свідчить про певні труднощі, які існують у вітчизняних товаровиробників.

Кількість впроваджених нових технологічних процесів [7, С. 227-228] скоротилася з 72 до 21 (скорочення на 70,8%). Слід відзначити, що у 2010 р. цей процес трохи активувався і їх кількість зросла до 27. Але частка підприємств легкої промисловості, що впроваджують інновації, залишається значно нижче,

Спад виробництва в галузі продовжився й у 2009 році, після чого, у 2010 році спостерігалось зростання деяких показників: обсяги реалізації продукції зросли на 7,4%, інвестиції в основний капітал – на 34,8%, вартість введення в дію нових основних засобів – на 59,3%, кількість працівників – на 5,4%, трохи зріс фінансовий результат підприємств і зменшилися збитки, але збільшилась кількість збиткових підприємств і зменшилась рентабельність. Ступінь зносу основних засобів залишається дуже високою – 45,8% у 2010 р.

Аналогічні тенденції мали місце і для показників виробництва окремих видів товарів легкої промисловості. У 2009 р. у порівнянні з 2007 р. виробництво тканин скоротилося майже на чверть – на 24,1%, полотна трикотажного – на 40,24%, виробів панчішно-шкарпеткових – на 1,33%, светрів, джемперів, полуверів – більше ніж наполовину (на 60,53%), одягу верхнього трикотажного – на 16,6%, трикотажу спіднього – на 26,2%. Але у 2010 році спостерігалось деяке зростання цих видів товарів.

ніж у промисловості в цілому [11, С. 168]. Інновації у 2010 р. реалізовували [11, С. 170] лише 35 підприємств легкої промисловості, 30 з яких працювали у секторі текстильного виробництва та пошиття одягу і 5 підприємств у секторі виробництва шкіри та виробів зі шкіри. Як видно з таблиці 2, у легкій промисловості України у 2008-2010 рр. інноваційні процеси впроваджували лише 6,4% підприємств від їх загальної кількості. Менше 3% підприємств впроваджували організаційні та маркетингові інновації.

Залишається низьким і рівень оплати праці в легкій промисловості, що пояснюється наявністю великої частки ручної праці. Підприємства легкої промисловості є працевісткими, але рівень оплати праці не відповідає працевітратам, оскільки у нас, як прийнято казати, є в наявності "дешева робоча сила". Цим досить активно користуються закордонні партнери, зокрема із Західної Європи, які і пропонують нашим підприємствам працювати за толінговими схемами. Але в той же час оплата праці в Україні вище, ніж в країнах Азії, тому продукція останніх є набагато дешевшою.

Майже всі підприємства легкої промисловості (97,9%) знаходяться у приватній власності, державними є лише 0,9% підприємств. Малі підприємства виробляють 18,9% обсягів всієї реалізованої продукції і забезпечують зайнятість 30,2% найманих працівників в галузі [4, С. 183; 189]. Тому це один з секторів економіки, який потребує державної підтримки.

Головними причинами скрутного становища легкої промисловості, які, на думку фахівців, мають системний характер, є:

- посилення негативного впливу фінансової кризи, внаслідок чого підприємствам був обмежений доступ до кредитування на поповнення обігових коштів для закупівлі сировини, допоміжних матеріалів та запасних частин;
 - посилення конкуренції на ринку у зв'язку з різким зростанням імпорту товарів легкої промисловості внаслідок дуже ліберальних умов вступу України до СОТ;
 - неефективна державна політика в сфері захисту галузі від несумлінної конкуренції з боку “тіньового” імпорту й контрафактної продукції;
 - недостатній досвід роботи вітчизняного бізнесу в умовах жорсткої конкуренції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, низький рівень маркетингу на підприємствах;
 - технічна й технологічна відсталість легкої промисловості від зарубіжних країн, значний рівень зносу основних засобів, що виражається у високій матеріалоемності, енергоємності й трудомісткості виробництва;
 - низький рівень інвестування галузі, що унеможливує оновлення морально і фізично застарілого устаткування і створення сучасної технологічної бази легкої промисловості, необхідної для розвитку і фінансової усталеності підприємств;
 - відсутність на ринку вітчизняного обладнання для легкої промисловості, що відповідає сучасним стандартам за показниками продуктивності, надійності, матеріало- і енергоємності, внаслідок розвалу відповідної галузі машинобудування;
 - нерозвиненість логістичної інфраструктури (дилерських мереж, дрібнооптових ринків, магазинів тощо);
 - низький рівень інноваційної діяльності галузі, наслідком чого є слабка конкурентоспроможність вітчизняних товарів, низька частка “ноу-хау” і інноваційної продукції в обсязі продажів на внутрішньому й світовому ринках;
 - зменшення обсягів вітчизняних ринків сировини (зокрема, льоново-волокна, вовни тощо), а також втрата ринків сировини і збуту продукції в межах СНД;
 - дефіцит висококваліфікованих фахівців на більшості підприємств (досвідчених менеджерів, дизайнерів та кваліфікованих спеціалістів за всіма технологічними процесами тощо);
 - низький рівень якості вітчизняної продукції легкої промисловості;
 - нерозвиненість індустрії моди в Україні, відсутність вітчизняних брендів, внаслідок чого швейні виробництва зорієнтовані лише на виробництво, а не на кінцевого споживача;
 - значне збільшення собівартості продукції через стрімке зростання цін на сировину та енергоносії;
 - зниження купівельної спроможності населення через значне зменшення реальних доходів;
 - несприятливі інституціональні умови ведення бізнесу в Україні, що обумовлюють високий рівень трансакційних витрат (складне податкове адміністрування та технічне регулювання, високий рівень корупції тощо).
- Таким чином, існуючі системні проблеми у галузі легкої промисловості обумовлені не тільки внутрішньогалузевими причинами, а й інституціональними перетвореннями і змінами, що відбуваються в національній економіці й у сфері законодавчої й зовнішньоекономічної політики країни, а також зі змінами у світовій економіці

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз сучасного стану легкої промисловості показує, що при наявності позитивних тенденцій у її розвитку й певному збереженому

потенціалі, галузь дуже тяжко виходить із кризи. Це обумовлено рядом проблем, що носять системний характер, вирішення яких цілком залежить від державної політики підтримки галузі.

Тому змінити складну ситуацію, у якій опинилася легка промисловість, можливо тільки при наявності державної системної стратегії розвитку галузі і відповідних програм, які мають забезпечити перехід галузі на інноваційну модель розвитку, орієнтовану на підвищення її конкурентних переваг і збільшення випуску конкурентоспроможної продукції. При цьому при розробці стратегії особливу увагу необхідно приділити наступним найважливішим стратегічним напрямкам економічного й соціального розвитку легкої промисловості:

- захисту внутрішнього ринку від незаконного обігу товарів, стимулюванню експорту вітчизняної продукції, підвищенню конкурентного рівня легкої промисловості, інвестиційної, бюджетної й експортної привабливості;
 - розробці ефективних механізмів стимулювання інвестиційної активності, залучення інноваційних фондів розвитку й іноземних інвестицій;
 - стимулюванню технічного переозброєння підприємств, впровадженню сучасних технологій для прискорення модернізації виробництва, формування умов для розвитку НДДКР у даній сфері, розвиток системи підготовки кадрів (як включеної в систему професійної освіти, так і корпоративних систем підвищення кваліфікації);
 - поліпшенню забезпечення галузі матеріально-сировинними ресурсами;
 - сприянню розвитку підприємництва в галузі шляхом вдосконалення інституціональних умов ведення бізнесу, зокрема малого і створення рівноправних конкурентних умов для вітчизняних виробників;
 - розробці механізмів поступового подолання залежності виробництва від роботи на давальницькій сировині і послідовного переходу до випуску продукції з використанням вітчизняних та місцевих сировинних ресурсів;
 - сприянню розвитку інноваційних кластерів і підприємницьких мереж у галузі легкої промисловості;
 - формуванню цивілізованого споживчого ринку й ринкової інфраструктури, розвиток міжрегіональної й міжгалузевої товаропровідної мережі, комерційних зв'язків із країнами ближнього й дальнього зарубіжжя;
 - використанню механізмів державно-приватного партнерства в цілях залучення інвестицій в галузь, створення лізингових компаній з надання в оренду устаткування для підприємств легкої промисловості, венчурних фондів тощо;
 - забезпеченню моніторингу ринків, надання консультативної, інформаційної та управлінської підтримки з питань експортної діяльності, кон'юнктури зовнішніх та внутрішніх ринків, якості продукції, рекламної діяльності, підвищення кваліфікації тощо.
- Тільки шляхом реалізації такої стратегії, що охоплює весь спектр державного регулювання галузевих процесів як на стадії виробництва (фінансування, технологічна модернізація, забезпечення сировиною й кваліфікованими кадрами), так і на стадії споживання (захист внутрішнього ринку, стимулювання експорту, створення цивілізованого ринку споживчих товарів), а також поєднанням зусиль держави, бізнесу і науки у напрямку відродження галузі, можливе збереження і розвиток вітчизняної легкої промисловості за рахунок модернізації та технічного переозброєння підприємств, підвищення інвестиційної привабливості і соціальної значущості галузі, а також конкурентоспроможності її продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Список використаної літератури:

1. *Адвокатові Н.О.* Теоретико-методологічні аспекти інноваційної діяльності підприємств / Н.О. Адвокатова // Економічні інновації. – 2011. – № 45. – С. 7-16.
2. *Гончаров Ю.В.* Обґрунтування побудови кластерної моделі підвищення інвестиційно-інноваційного потенціалу підприємств легкої промисловості України / Ю.В. Гончаров, Т.І. Марченко // Легка промисловість. – 2010. – № 4. – С. 21-24.
3. Государственная программа развития легкой промышленности Украины на период до 2011 года. / Распоряжение КМУ от 27.12.2006 № 673-р. // Електронний ресурс: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR060673.html.
4. *Жук І.М.* Діяльність суб'єктів малого підприємництва. Статистичний збірник / За ред. І.М. Жук. – К.: ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2011. – 204 с.
5. *Звягінцев Ю.* Легка промисловість в 2007 р. / Ю. Звягінцев // Легка промисловість. – 2007. – № 2. – С. 5-6.
6. *Максименко І.О.* Легка промисловість України: сучасний стан та перспективи розвитку / І.О. Максименко, В.І. Бокій // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 3. – Т. 2. – С. 77-80.
7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. – К.: ДП "Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України", 2011. – 282 с.
8. *Наумов О.Б.* Стратегія розвитку сировинної бази текстильної промисловості. – Херсон.: Олді-Плюс; – 2005. – 384 с.
9. *Нижник В.М.* Проблеми виходу інноваційних технологій підприємств легкої промисловості на зовнішній ринок / В.М. Нижник, І.В. Пасічник // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 2. – Т.3. – С. 199-203.
10. *Овденко Л.М.* Промисловість України у 2007-2010 роках. Статистичний збірник / За ред. Л.М. Овденко. – К.: ТОВ "Август Трейд", 2011. – 307 с.
11. *Осауленка О.Г.* Україна у цифрах у 2010 році Статистичний збірник / За ред.. – К.: Держкомстат України, 2010. – 252 с.
12. Показники роботи легкої промисловості України в 2010 р. // Легка промисловість. – 2010. – № 4. – С. 4-7.
13. Про схвалення Концепції Державної програми розвитку легкої промисловості на період до 2011 року // Розпорядження Кабінету Міністрів України № 673-р від 27.12.2006 р.
14. *Ромусік Я.* Конкурентоспроможність легкої промисловості України та механізм її підвищення / Я. Ромусік // Економіст. – 2007. – № 3. – С. 16-19.
15. Статистичний щорічник України за 2010 р. // Державна служба статистики України // Електронний ресурс: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
16. *Шарко М.В.* Проблемы и направления конкурентоспособности текстильной промышленности Украины / М.В. Шарко, Ю.А. Буренко // Экономика. Финансы. Право. – 2008. – № 1. – С. 6-10.
17. *Шарко М.В.* Управление развитием инноваций в промышленном производстве. – Херсон.: Олді-Плюс; – 2005. – 448 с.

ПОСТОРОНКО Валерій Михайлович – науковий співробітник, здобувач кафедри маркетингу Хмельницького національного університету.

Наукові інтереси:

- маркетинг,
- конкурентоспроможність підприємств,
- конкурентний потенціал підприємств.